

ANNA-LIISA TENHUNEN

## Kantelekilpailuja Karjalassa

” -- Ennen vaskikielet/Kyllin kyntäjän näpissä, /Taiolla joka talossa, /Nyt ei enämpi kuulu/Kantelen iloista ääntä/ Sormisoittujen somuutta. -- ”.<sup>1</sup> Näin surtiin runomuodossa soiton sammumista *Karjalatar*-lehdessä. Kanteleiden häviämisestä kannettiin huolta 1800-luvulta alkaen eri puolilla Suomea. Niin myös Karjalassa, jossa nuorempi polvi oli unohtanut runolaulun ja korvannut kanteleen harmonikalla. Katoavaa kanteleensoiton harrastusta yritettiin pelastaa järjestämällä kantelekilpailuja. Tässä artikkelissa tarkastelen Pohjois-Karjalassa ja Raja-Karjalassa pidettyjä kantelekilpailuja ja kerron niihin osallistuneista soittajista.

### Pohjois-Karjalassa haettiin kanteleen taitajia

”Uusi laatu kilpailua.” Näin kerrottiin lukuisissa lehdissä eri puolilla Suomea kansanjuhlusta, joka pidettiin Nurmeksessa 17.7.1880. Kansaa oli kehoitettu kilpailemaan kanteleen soitossa. Vaikka Pohjois-Karjalan sanottiin olevan hyvinkin rikas tällaisista ”taideniekoista”, soittamaan saapui vain kaksi vanhusta, yksi Pielisjärveltä, toinen Nurmeksesta. Edellinen palkittiin 12 markalla, jälkimmäinen kahdeksalla markalla. Soittajien nimiä ei lehdissä mainittu.<sup>2</sup> *Sawo. Tietoja Pohjois-Sawosta* -lehdessä kehoitettiin ”muinaismuisto-yhtiötä” tarttumaan toimeen kanteleen pelastamiseksi ja kanteleen kielten toimittamiseksi seudulle – kieliä ei saanut edes Joensuun kaupungista huonon menekin takia. Nuoria ei kantele enää kiinnostanut. Lehden mukaan Pohjois-Karjalassa, etenkin Pielisjärvellä oli vielä muinaista ”soitkokonettansa” rakastavia vanhuksia. Heidät pitäisi saada soittamaan ahkerammin: se voisi palauttaa mieliin jo unohtuneita sävelmiä ja innostaa myös nuorempia kanteleen pariin. Kannustus ja pienet palkinnot olisivat tarpeen. Yksityisten kehotuksesta moni vanhus oli jo etsinyt unohduksissa olleen kanteleensa esiin tai tehnyt uuden.<sup>3</sup>

Kesällä 1881 monissa lehdissä tiedotettiin, että Karjalan ukot kuuluvat ryhtyvän kilpailemaan kanteleen soittamisessa Pielisjärvellä syyskuussa pidettävässä maanviljelyskoko-

1 *Karjalatar* 21.9.1891.

2 *Karjalatar* 2.7.1880, 9.7.1880; *Uusi Suometar* 27.7.1880; *Sawonlinna. Sanomia Sawosta* 18.9.1880; *Helsingfors* 24.9.1880; *Hämäläinen* 25.9.1880; *Satakunta* 25.9.1880; *Pohjois-Suomi* 2.10.1880; *Vaasan Sanomat* 4.10.1880.

3 *Sawo. Tietoja Pohjois-Sawosta* 30.7.1880.

uksessa.<sup>4</sup> Kokous ja näyttelyt 7.–8.9.1881 keräsivät katsojia toista tuhatta henkeä. Toisen päivän iltana kansanhuvien jälkeen alkoi kansakoululla jo kuuluisaksi tullut kanteleensoiton kilpailu, jonka tuomareina toimivat Lieksan ja Nurmeksen kansakoulunopettajat.

Neljä soittajaa, kaikki Pielisjärven pitäjistä, käsittelivät tuota Wäinämöisen soittonkettä senlaisella tunteellisuudella ja näppäryydellä, että kyllä soitto soitolle tajusi. Yleistä mieltymystä herättivät kanteleista kajahtelevat vanhan-aikuiset ’Kirkonkellojen soinnit’, ’ristikontrat’, ’melkutukset’ y.m.; myöskin uudemman aikaisia säveliä saatiin illan kuluessa kuulla.

Näin kuvaili *Karjalatar*-lehti.<sup>5</sup> ”Siellä soitettiin Takkulassia, Wuorokasta, Enkeliskaa ja monta muuta melekutusta, tuolla vähäisellä yksipuisella kanteleella”, kirjoitti *Kuopion Sanomat*.<sup>6</sup> Tiedot soittajien määrästä (neljä tai viisi) ja palkituista vaihtelivat. Toistakymmentä lehteä tiesi kertoa, että varsinaista palkintoa ei voitu antaa kellekään, mutta kolme soittajaa sai kehotukseksi rahapalkinnon. Kerrottiin, että lähiseudulla oli 80-vuotias ukko, erinomaisen taitava kanteleen soittaja, mutta hän ei ollut kilpailuun saapunut.<sup>7</sup> *Tapio. Sanomia Sawosta ja Karjalasta* -lehti selvitti, keitä soittajat olivat. Ensimmäisen palkinnon, 15 markkaa sai Johan Riikonen. Toisen palkinnon, 10 markkaa saivat Johan Toivanen ja Johan Kiiskinen, jonka tekemät kanteleet palkittiin näyttelyssä kahdella markalla ja kiitoslauseella. Kiiskinen oli voittanut palkinnon kanteleen soitossa jo Nurmeksen kansanjuhlassa vuonna 1880. Mikko Tolvanen ei ollut päässyt kilpailuun kanteleen puutteen takia, mutta hän soitteli sittemmin erikseen ja sai kuulijoilta yhdeksän markkaa 50 penniä kehotukseksi ja kanteleen hankkimiseksi.<sup>8</sup> Samannimisen kanteleentaitajan, Mikko Tolvasen soittoa Jean Sibelius kiitteli raportissaan sävelmienkeruumatkalta Karjalassa kesällä 1892.<sup>9</sup> Juhana Riikosen nimi on mainittu myös muissa yhteyksissä. Vuonna 1854 Karl Collan (1828–1871) keräsi sävelmiä Savosta ja Karjalasta. Hän tapasi Lieksassa talonpoika J. Riikosen, joka soitti suurella, kaikkuisalla 18-kielisellä kanteleella ”enimmäkseen uudenaikaisia lauluja, valsseja, polskia ja tansseja”. Soitto osoitti ”melkoista taidokkuutta”.<sup>10</sup> Oliko kyse samasta Riikosesta, joka voitti palkinnon Pielisjärven kantelekilpailusta 1881, on vaikea arvioida. Juhana Kiiskisestä, jolta on tallennettu kaikkiaan 21 kantelesävelmää, löytyy enemmänkin tietoa.

4 Mm. *Tapio. Sanomia Sawosta ja Karjalasta* 30.7.1881; *Uusi Suometar* 2.8.1881; *Päijänne* 3.8.1881; *Hämäläinen* 6.8.1881; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 6.8.1881; *Keski-Suomi* 6.8.1881; *Oulun Lehti* 10.8.1881.

5 *Karjalatar* 16.9.1881; *Suomalainen wirallinen lehti* 27.9.1881.

6 *Kuopion Sanomat* 22.9.1881.

7 Mm. *Uusi Suometar* 14.9.1881; *Keski-Suomi* 17.9.1881; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 20.9.1881; *Pohjois-Suomi* 21.9.1881; *Kaiku* 24.9.1881; *Vaasan Sanomat* 26.9.1881.

8 *Kuopion Sanomat* 15.9.1881; *Tapio. Sanomia Sawosta ja Karjalasta* 21.9.1881.

9 Laitinen 2015, 12–13.

10 Kastinen 2009, 18, 25; Väisänen 2002 [1928], XL.

## Borenius ja Hällström soitattivat Juhana Kiiskistä

Kansanperinteen kerääjä ja tutkija A. A. Borenius (1846–1931) kävi vuonna 1877 neljänellä keruumatkallaan Pohjois-Karjalassa. Muistiinpanoista löytyy kantelesävelmiä ja paljon kanteleisiin liittyviä merkintöjä.<sup>11</sup> Tietoja täydentävät hänen matkakumppaninsa nuotinnokset ja kirjoitukset. Borenius oli ehdottanut Savo-karjalaiselle osakunnalle, että se lähettäisi retkikunnan keräämään kansansävelmiä Savosta ja Karjalasta. Osakunnan stipendiaattina Karjalaan lähti kesällä 1877 Karl Adolf Hällström (1854–1919).<sup>12</sup> Hänen matkakertomuksensa julkaistiin *Koitar. Savo-karjalaisen osakunnan albumissa* vuonna 1880 nimimerkillä ”A. Hm”.<sup>13</sup> Elokuussa 1877 Borenius ja Hällström olivat pari vuorokautta Liperissä, josta jatkoivat matkaa Polvijärvelle ja Juukaan. ”Kuulustelimme kanteleitakin vähän väliin”, kirjoitti Hällström. Polvijärvellä heille neuvottiin kuusi eri taloa, joissa piti olla kanteleita. Vain yhdestä löytyi kannel, sekin ilman kieliä. He saivat varmoja tietoja, että Pielisjärvellä Vaaraniemen kylässä olisi taitava kanteleensoittaja, Juhana Kiiskinen. Niinpä matkalaiset lähtivät ”Pielisjärven aaltoja kyntämään”.<sup>14</sup> Boreniuksen muistiinpanoista löytyy merkintä: ”16/8 Pielisj. Vaaraniemen kylässä Kiprun Taavetti Kiiskisellä 12-kielinen kantele lepästä tehty, jossa vuosiluku 1848. – – Samoin Viensuulla (Viekivedens.) Mikko Tolvasella 12-kielinen.” Hän kirjasi muistiin selityksen Tolvasen kanteleen virityksestä, mutta ei sävelmiä.<sup>15</sup> Hällströmkään ei mainitse kuulleen Kiprussa kanteleensoittoa. Hän kertoo, että kerääjät ottivat vieraanvaraisesta talosta lainaksi kanteleen ja laitattivat siihen kielet.<sup>16</sup> Kiprun isäntä, Taavi Taavinpoika Kiiskinen (1828–1893) oli Juhana Kiiskisen ensimmäinen serkku, heidän isänsä olivat velipuolia. Taavi Kiiskisen vaimo Eeva Matintytär Tolvanen (1826–1883) oli kotoisin Viensuun kylästä.<sup>17</sup> Olisiko Mikko Tolvanen tullut puheeksi sitä kautta?

Matka jatkui jalkapatikassa Kylänlahden kylään tapaamaan Juhana Kiiskistä. Lainakantele tuli tarpeeseen, sillä Kiiskisellä ei ollut enää kannelta, eikä hän ollut soittanut 15 vuoteen. Hän oli jättänyt soittamisen ”kuin alkoi veisuuta (virsikirjan virsiä) harjoitella eikä katsonut niitä yhteen sopivaksi”. Kerääjät olivat Tervämäen talossa yötä, joten heille jäi hyvin aikaa koota sävelmiä ja tietoja. He soitattivat Juhana Kiiskistä 12-kielisellä kanteleella. Soitto sujui pitkästä tauosta huolimatta ”erinomaisen vakavasti ja taitavasti”, vaikka sormet olivat ”niin paksut ja karkeat kuin kunnan kyntömiehellä ainakin”, kirjoitti Hällström. Kiiskinen

11 Axel August Boreniuksen (vuodesta 1905 alkaen Lähteenkorva) keruumatkasta tarkemmin ks. Itkonen 1936, 48–50; Kastinen 2009, 18–19, 30–39.

12 Waris & Ruutu 1939, 258–259; Hällström 1880, 49–50.

13 Kastisen (2009, 30) mukaan Hällström olisi tehnyt keräysmatkansa vuonna 1876. Kolehmainen (1986, 5) huomauttaa, että matkakertomus jätettiin osakunnalle vuoden 1877 kevätlukukaudella. Hällström (1880, 50) kertoo Boreniuksen olleen hänen matkakumppaninsa. Boreniuksen ja Hällströmin muistiinpanot sopivat niin hyvin yhteen, että kyse on mielestäni osin yhteisestä matkasta 1877.

14 Hällström 1880, 58–59.

15 SKS KIA. Axel August Boreniuksen arkisto. Vuosien 1876–1877 keruumatkoja, matkakertomuksia, päiväkirjoja ja muistiinpanoja kanteleensoittajista ja sävelmistä. Kotelo 1; Kastinen 2009, 31.

16 Hällström 1880, 59.

17 Vaaraniemen Kiiskiset. Tervolan sukuhaara. Sukutaulu ja suvun historia. Timo Kiiskisen hallussa.

osasi paljon sävelmiä, pääosin tanssisoittoja, ”sanoipa niiden lukumäärän nousevan aina sataan asti”.<sup>18</sup> Hällström tallensi Kiiskiseltä neljä sävelmää, samoin Borenius – ne olivat ensimmäiset kantelesävelmät, jotka hän sai talteen Pielisjärveltä.<sup>19</sup> 54-vuotias Kiiskinen tiesi kertoa myös Mikko Tolvasen sormituksesta ja sovitustavasta sekä Juhana Riikosen 18-kielisestä kanteleesta, joka oli tehty Oulussa.

Boreniuksen muistiinpanot valottavat osin myös soittajan henkilöhistoriaa. Juhana Kiiskinen syntyi heinäkuun 15. päivänä vuonna 1823 Vaaraniemen kylässä. Hänen vanhempansa olivat Juhana Taavinpoika Kiiskinen (1788–1846) ja Elli Tolvanen (1800–1886). Isä ja setä olivat olleet kanteleensoittajia, samoin eno Taavi Tolvanen. Äiti oli nähnyt 5-kielisiä kanteleita, mutta ne olivat olleet hänen aikanaan jo harvinaisia. Sedällä oli ollut 8-kielinen kantele. Juhana Kiiskinen alkoi opetella kanteleen soittoa 15-vuotiaana. Vuonna 1844 hän solmi avioliiton Auno Martintytär Toivasen (1820–1889) kanssa. Pariskunnalle syntyi neljä poikaa ja neljä tyttäretä. Kiiskisen sukuhistoria kertoo, että Juhana Kiiskinen oli ollut nuoresta pitäen taitava metsästäjä ja kova kalastaja. Vuonna 1870 hän muutti perheineen Kylänlahden kylään Tervolan taloon.<sup>20</sup> Hällström<sup>21</sup> kertoi:

Sen jälkeen kuin Maist. Borenius laulunkeruumatkallaan oli Pielisjärvellä kuulustellut ja soitattanut kanteletta, kuuluvat sen seudun asukkaat joutuneen suurempaan soitto-intoon kuin ennen, niin että nuortenkin sanotaan ruvenneen kanteleen-soittoa harrastamaan.

Olisiko kerääjien käynti innoittanut Juhana Kiiskisen uudelleen soittamaan ja osallistumaan kantelekilpailuihin vuosina 1880 ja 1881?

## Paikkakunnan paras kanteleensoittaja

Urkuri, monipuolinen musiikkimies ja kansansävelmien kerääjä Emil Sivori (1864–1929) kävi keruumatkalla Karjalassa kesällä 1890. Hän tapasi Pielisjärvellä Kylänlahden kylässä Juhana Kiiskin, jota piti paikkakunnan parhaana kanteleen soittajana; ”häneltä sainkin koko joukon arvokkaampia ja vanhoja kanteleensoittoja”.<sup>22</sup> Sivori kehui samaa miestä, jota Borenius ja Hällström olivat soitattaneet 13 vuotta aiemmin. Asia varmistuu Sivorin matkakumppanin kirjoituksista, jotka julkaistiin *Wiipurin Sanomissa*. Ollessaan laivamatkalla Nurmeksesta kohti Enoa ja Ilomantsia, Sivori ja hänen toverinsa kuulivat kahdelta pielisjärveläiseltä veljekseltä, että heidän isänsä oli hyvä kanteleen soittaja. Niinpä he

18 Hällström (1880, 59) jatkoi Juhana Kiiskisen luona käytyään keruumatkaansa eri suuntaan kuin Borenius.

19 Väisänen 2002 [1928], 3, 25–26, 74–75; Kastinen 2009, 33–35.

20 SKS KIA. Axel August Boreniuksen arkisto. Vuosien 1876–1877 keruumatkoja, matkakertomuksia, päiväkirjoja ja muistiinpanoja kanteleensoittajista ja sävelmistä. Kotelo 1; Väisänen 2002 [1928]), XXXIX–XL; Kastinen 2009, 31; Vaaraniemen Kiiskiset. Tervolan sukuhaara. Sukutaulu ja suvun historia.

21 Hällström 1880, 81.

22 Sivori 1893, 49; Tuhkanen 2005, 48–51; Kastinen 2009, 50–54.

jättivät laivan yhdessä veljesten kanssa ja lähtivät heidän kotiinsa Tervolaan. Juhana Kiiskinen oli luovuttanut talon isännyyden vanhimmalle pojalleen Juhana Juhananpoika Kiiskiselle ja eleli syytinkivaarina, kalastellen omaksi ja talon tarpeiksi. Muuten hän soitteli enimmäkseen kannelta, ”jossa taidossa olikin koko mestari – paras minkä matkallamme tapasimme”. Kiiskinen osasi enemmän soittoja kuin muut, mutta etevyyys ilmeni esitysten ”selvytyksessä ja musikaalisessa tunteellisuudessa”. Kiiskinen kertoi: ”Monena yönä, kun en saa unta silmiini, soittelee täällä yksikseni aikani ratoksi, ja silloin soitto soiton jälkeen juohtuu mieleeni, mutta eipä niitä näin tavoittaessa tahdo muistella.” Myös kanteleen teko sujui. Kiiskinen sanoi tehneensä yhdestä ainoasta haavasta kanteleita ”puolentoista sadan markan edestä; niistä useita oli Helsinkiin saakka tilattu”. Sivori kumppaneineen vietti pari päivää Kiiskisen kodissa kirjoitellen soittoja. He kuuluivat Kiiskisen soittavan myös läksiäisissä ja häissä, joihin he lähtivät talon väen kanssa. Juhlassa Juhana Kiiskistä alettiin pyytää soittamaan. Kun kotoa oli haettu kantele, hän tarjosi sitä muille soitettavaksi.

Waan kun kaikki kieltäytyivät sanoen ettei silloin ole muiden kieliin koskemista kun on ukko Kiiskinen saapuwilla, istuutui hän itsetietoisena taidostaan ylimäiselle sijalle ja wiritettyään kanteleensa soitti kuulijainsa mielihyväksi soiton toistaan kauniimman, iloisia ja surullisia sekaisin kuten waiheet ihmisen elämässä.<sup>23</sup>

Juhana Kiiskinen kuoli 30.6.1899 Pielisjärven Kylänlahdella 75-vuotiaana.<sup>24</sup>

## Helena Toivanen, kanteleen taiteilija

Emil Sivori oli aloittanut kesän 1890 keräysmatkansa Nurmeksesta, jossa 7.–8.7.1890 pidettyyn maanviljelyskokoukseen kertyi paljon väkeä. Ensimmäisenä kokouspäivänä Sivorin ollessa ruokailemassa hänelle tultiin kertomaan: ”pihalla on eräs neiti, joka taiteilee jos herroja haluttaa kuulla”. Tämä taiteilija oli 19-vuotias Helena Toivanen, ”siromuotoinen talonpoikaistyttö”, joka ensin kainosteltuaan alkoi soittaa kanneltaan. ”Hyvinpä se häneltä sujuikin”, arvioi Sivori matkatoveri.<sup>25</sup> Toivanen osasi soittaa sekä viulua että kannelta. Sivori kirjoitti muistiin vain kolme sävelmää (mm. Walamon kellot); paikka ei ollut siihen monien vieraiden takia sovelias. Hän mainitsi matkakertomuksessaan, että kanteleen ”taiteilijat (joksi itseään nimittivät)” olivat saapuneet kilpailua varten, mutta juhlissa ei sellaisia pidetty.<sup>26</sup> Helena Toivasella olisi ollut kova into kouluun, etenkin soiton oppiin, mutta kunnallislautakunnan esimiehenä toiminut isä ei halunnut kuulla asiasta edes

<sup>23</sup> *Wiipurin Sanomat* 21.10.1890 ja 24.10.1890. *Wiipurin Sanomissa* julkaistun, kiinnostavan ”Säwelmäin keräysmatkalta Karjalassa” -kirjoitussarjan tekijä ei ole tiedossa. Kirjailija G. von Numers oli saanut alkukesällä 1890 matkarahan tutkiakseen Itä-Suomen oloja. Hän oli Nurmeksessa samassa maanviljelyskokouksessa kuin Sivori. (*Savo-Karjala* 27.6.1890; *Karjalatar* 15.7.1890; *Lappeenrannan uutiset* 22.7.1890). Olisiko hän juttujen kirjoittaja?

<sup>24</sup> Vaaraniemen Kiiskiset. Tervolan sukuhaara. Sukutaulu ja suvun historia.

<sup>25</sup> *Wiipurin Sanomat* 17.10.1890.

<sup>26</sup> Sivori 1893, 49; Kastinen 2009, 48–49.



*Helena Toivasen (1870–1900) kantelesävelmiä on tallennettu ja julkaistu. Kuvan omistaa Eeva Arvela, Helena Toivasen tyttären lapsenlapsi.*

Helena ei ollut vielä kotona. Helenan isoisä Juho Toivanen (1812–1901) oli ”muinoin hyvä soittaja, ei enää kymmeniin vuosiin ollut kannelta käsissään pidellyt”. Helenan isä oli lopettanut soittamisen uskonnollisista syistä, soitteli vain joskus viulullaan virsiä.<sup>30</sup> Ei ole tietoa, miten Helena Toivasen kanteleharrastus jatkui. Hän on ainoa karjalainen nainen, jonka kantelesävelmiä on tallennettu ja julkaistu.<sup>31</sup> Vuonna 1897 Helena Toivanen avioitui lieksalaisen Heikki Vartiaisen kanssa. Pariskunnalla oli kaksi tytärtä, Tyne ja Taimi. Helena Vartiainen kuoli keuhkotautiin Pielisjärven Vedensuulla 20.2.1900, vain 29-vuotiaana.<sup>32</sup>

puhuttavan. ”Nyt kun ensi kerran kuuli ’oikeata soittoa’ – Joensuun torvisoittokunnan – niin itkeä täytyi, niin oli ylen kaunista.” Näin muisteli tapaamista Sivorin matkakumppani.<sup>27</sup> *Karjalatar*-lehti kertoi, että illemmalla nuoriso pisti tanssiksi, Sivori tanssitteli ja laulatteli maalaistyttöjä aikalailta. Juhlassa oli myös pari kanteleensoittajaa, toinen niistä nuori tyttö Pielisjärveltä.<sup>28</sup>

Helena Toivanen syntyi Lieksassa lokakuun 30. päivänä vuonna 1870. Hänen äitinsä Anna Maria Kiiskinen (1844–1920) oli edellä mainitun Juhana Kiiskisen ensimmäinen serkku, heidän isänsä olivat velipuolia. Helenan isä oli Juho Toivanen (1839–1918) Lieksasta.<sup>29</sup> Sivori tapasi hänet käydessään Murtorannan kylässä, jossa Toivasen perhe asui. Sivorin Nurmeksessa tapaama

27 *Wiipurin Sanomat* 17.10.1890.

28 *Karjalatar* 15.7.1890.

29 Vaaraniemen Kiiskiset. Tervolan sukuhaara. Sukutaulu ja suvun historia; sähköpostiviesti Tapio Ehder 4.11.2014.

30 *Wiipurin Sanomat* 24.1890.

31 Väisänen 2002 [1928], 85, 95; Kastinen 2009, 48–49.

32 *Karjalatar* 27.2.1900; Vartiaiset ry:ltä ja Toivasten sukuseuralta saadut tiedot.

## Myöhempiä kilpailuja Pohjois-Karjalassa

Kantelekilpailuja järjestettiin myöhemminkin, vaihtelevalla menestyksellä: osa jäi toteuttamatta, kun ei ollut osallistujia. Kilpailut eivät saaneet niin suurta valtakunnallista julkisuutta. Pohjois-Karjalan Nuorisoseuran kesäjuhlan kantelekilpailussa Pielisjärvellä vuonna 1901 palkittiin viisi soittajaa, joista kolme oli saman pitäjän Varpasen kylästä: Eero Turunen, Kaisa Turunen ja Loviisa Saarelainen. Kilpailun voitti Kirsti Kiiskinen Juuasta.<sup>33</sup> Onni E. Kopsen mukaan Varpasen kylän musiikkiperinteet ulottuivat 1800-luvulle: ”Reittu Turunen (k. 1931) soitti kannelta – nähtävästi isän perintönä.” Hänen poikansa Eero (Erkka) Turunen (1878–1951), Varolan talon isäntä oli kanteleen rakentaja ja soittaja, joka sisarensa Kaisan kanssa kävi soittamassa myös itärajan takana.<sup>34</sup> Kesän 1901 kilpailut herättivät keskustelua myös jälkepäin. *Pohjois-Karjala*-lehdessä vaadittiin kanteleen, ”kansallisen soittokoneemme” käyttöön ottamista ja kirjoittajan mielestä ala-arvoisen harmonikan häättämistä sen tieltä. Kanteleita ei ollut kauppoista saatavana. Pohjois-Karjalassa oli vielä kanteleenrakentajia, joita kehoitettiin ilmoittamaan soittimistaan sanomalehdissä. Tulisi panna toimeen kilpailuja kanteleen teossa ja soittamisessa. Kirjoittaja löysi parantamisen varaa myös soittotavasta. Lähes kaikki kantelekilpailun osallistujat soittivat vain ”nuottia”, käyttäen siis vanhaa yhdysasentoista soittotekniikkaa. Siitä pitäisi pyrkiä ”kehitykseen päin” eli säästämään soittoa moniäänisin soinnuin, kuten yksi kilpailija teki. Oppia suositeltiin ottamaan Akilles Ockenströmin *Säveleitö kanteleelle* (1898) -kirjasta.<sup>35</sup>

Pohjois-Karjalan Nuorisoseuran vuosijuhlissa 27.6.1903 kisailtiin kanteleen soitossa ja teossa. Kummassakaan ei jaettu ensimmäistä palkintoa. Soitossa toiseksi tuli Eero Turunen; kolmansiksi Kaisa Turunen ja Kirsti Kiiskinen ja neljänneksi Loviisa Saarelainen. Ylimääräisen palkinnon sai kiteeläinen seppä Jaakko Lonkainen (1853–1919), joka sijoittui toiseksi myös kanteleen teossa.<sup>36</sup> Eero Turusen rakentama kantele sai kolmannen palkinnon. Kansanjuhlissa Eero Turunen, Kaisa Turunen ja Loviisa Saarelainen helkyttivät kanteleillaan yhdessä kansanlauluja.<sup>37</sup> Kesällä 1904 Nurmeksen laulu- ja urheilujuhlassa kantelekilpailuun otti osaa kuusi soittajaa, jotka tuomaristo jakoi kahteen sarjaan. Kansanomaisista soittajista ensimmäisen palkinnon sai Loviisa Saarelainen, toisen Taavi Kiiskinen ja kolmannen Eero Turunen. ”Ohjeita saaneista soittajista” palkittiin Pekka Kortelainen Nurmeksesta.<sup>38</sup>

Taavi Kiiskinen oli aiemmin mainitun kanteleensoittaja Juhana Kiiskisen pojanpoika. Hän syntyi Pielisjärvellä Kylänlahden kylässä heinäkuun 10. päivänä vuonna 1889 Juhana Kiiskisen (1851–1925) ja Margareta Nevalaisen (1850–1929) nuorimpana lapsena. Nuorukai-

<sup>33</sup> *Karjalatar* 22.6.1901.

<sup>34</sup> *Laatokka* 15.2.1951; Koponen 1974, 203–204.

<sup>35</sup> *Pohjois-Karjala* 15.8.1901.

<sup>36</sup> Jaakko Lonkaisesta tarkemmin ks. Tenhunen 2013, 48–51.

<sup>37</sup> *Pohjois-Karjala* 2.7.1903.

<sup>38</sup> *Pohjois-Karjala* 23.6.1904.



*Kanteleensoittaja Taavi Kiiskinen (1889–1917). Kuvan omistaa Timo Kiiskinen.*

jolle alalle tunki sisäistä kutsumusta. Hän kuului Karjalaiseen Osakuntaan ja lauloi Suomen Laulussa.<sup>41</sup> Vuonna 1917 A. O. Väisänen äänitti Taavi Kiiskiseltä Helsingissä kolme kantelesävelmää, jotka julkaisi myöhemmin *Kantele- ja jouhikkosävelmissään* (1928). Väisänen huomautti nuotinnosten olevan puutteellisia, koska hänellä ei ollut tilaisuutta kirjoittaa sävelmiä muistiin ”samalla kertaa kuin ne parlografoitiin” eivätkä säestys sävelet kuuluneet lieriöltä. Kiiskinen soitti Väisäselle suurta, lähes 30-kielistä kannelta.<sup>42</sup> Jumaluusopin ylioppilas Taavi Kiiskinen olisi piakkoin valmistunut papiksi, mutta hän kuoli Helsingissä ankaran lavantaudin murtamana kesäkuun 10. päivänä vuonna 1917. *Hengellisessä kuukausilehdessä* muisteltiin: ”Jos Taavi Kiiskinen olisi papiksi päässyt, olisi hänestä tullut herännyt pappi. Karjalan herännäisyys ehkä olisi hänestä työntekijän saanut. Herännäisyyttä ja herännyttä kansaa hän rakasti.”<sup>43</sup>

senä hän oli kova urheilija, voitti neljä hopeapokaalia 10-ottelussa ja hiihdossa Pielisjärvellä ja Joensuussa. Kiiskisen sukuhistoriaan on kirjattu, että Taavi Kiiskinen oli ”tunnettu hyvästä lauluäänestään. Ja soittaja hän oli vanhalla karjalaisella kanteleella erinomainen.”<sup>39</sup> Kiiskisen soittoa kuultiin Pohjois-Karjalassa kilpailuissa ja juhlissa. Esiintymisestä Joensuussa Niittylahdella vuonna 1909 kirjoitettiin:

Tietomiesten tienohilla syntynyt soittajamme Taavi Kiiskinen soittelee muutamia soittokappaleita kansanomaisella soittoinstrumentilla, kanteleella. Kaikki osoittivat mitä suurinta mieltymystä hänen esitykseensä, jonka vuoksi hänen täytyi joku kappale uusiakin.<sup>40</sup>

Taavi Kiiskinen pääsi ylioppilaaksi vuonna 1913. Hän opiskeli Helsingin yliopistossa yhden lukuvuoden lakitiedettä, mutta ryhtyi lukemaan papiksi,

39 Vaaraniemen Kiiskiset. Tervolan sukuhaara. Sukutaulu ja suvun historia.

40 *Karjalan Sanomat* 2.12.1909.

41 *Hengellinen kuukausilehti* 7–9/1917; Vaaraniemen Kiiskiset. Tervolan sukuhaara. Sukutaulu ja suvun historia.

42 Väisänen 2002 [1928], XL.

43 *Hengellinen kuukausilehti* 7–9/1917.



## Kanteleen elvytysryityksiä Raja-Karjalassa

Sortavalassa pidettyjen kansanjuhlien yhteydessä 17.6.1883 järjestettiin kilpailu kanteleensoitossa. Soittajia kuuluteltiin lehti-ilmoituksilla: ”Was’kanteleen’ soittajat saapukaa juhlaan näyttämään, onko teissä enää Wäinön soiton wirtittäjiä!” Kilpailuun osallistujien ei tarvinnut suorittaa pääsymaksua ja sopivia palkintojakin oli luvassa. Juhla keräsi yleisöä 1500 henkeä. Soittajia tuli paikalle vain neljä, kaksi Sortavalan ja kaksi Impilahden pitäjistä. ”Omituisen wienosti soivat kanteleiden kielet partaniekka soittajien koskettamina. Wäkeä oli kanteleensoittajien ympärillä aina tungokseen asti”, kertoi *Uusi Suometar*. Ensimmäiseksi tuli Fadjei Feodorow Impilahdelta, joka sai viisi ruplaa; toiseksi Juhana Sallinen Sortavalasta (kaksi ruplaa); kolmanneksi Iwan Bogdanow Sortavalasta ja neljänneksi Paawo Wanninen Impilahdelta.<sup>44</sup>

## Alpo Sailolta aloite soittokilpailuista

Suistamolla pidettiin kesällä 1911 kanteleensoitto- ja runolaulukilpailut kuvanveistäjä Alpo Sailon (1877–1955) aloitteesta. Mielenkiinto perinteentaitajiin oli herännyt 1906, kun Sailo tapasi Helsingissä esiintymismatkalla olleet Iivana Shemeikan (1843–1911), Iivana Onoilan (1842–1924) ja Konstantin Kuokan ja teki heistä veistokset. Parin vuoden päästä Sailo lähti Karjalan laulumaille. Siellä hän tapasi Petri Shemeikan ja Iivana Bogdanoffin (1843–1911), jonka kanteleen soitosta hän löysi ”esi-isien sielun”. Sailo esitti huolensa kanteleperinteen katoamisesta artikkelissaan *Kotiseutu*-lehdessä syksyllä 1910. Hän ehdotti soittotaidon elvyttämiseksi soittokilpailujen järjestämistä, viitaten ruotsalaisen taiteilijan Anders Zornin esimerkkiin.<sup>45</sup> Sailon mielestä kilpailut olisi järjestettävä ensin Karjalassa, jossa ”kaiken kansan rutto” eli harmonikka syrjäytti jalommat soittokoneet. ”Kaupunkiherrat” keräsivät kansalta kotitekoiset kanteleet romuina museoihin, eikä uusia osattu rakentaa enää tilalle. Kilpailu oli ollut tekeillä jo kesällä 1910, soittajat olivat sitä varten harjoitelleet ja varojakin oli: rouva Elisabeth Hallonblad oli lahjoittanut 2000 markkaa kanteleen soiton edistämistä varten. Asia ei kuitenkaan saanut vielä riittävää julkisuutta. Sailo ehdotti kilpailujen ajankohdaksi seuraavaa kesää ja paikaksi Muuannon kylää Suistamolla.<sup>46</sup>

Sailon pitkä kirjoitus herätti paljon huomiota. Se julkaistiin syyskuussa 1910 muutamassa sanomalehdessä sellaisenaan ja parissa kymmenessä lehdessä eri puolilla Suomea lyhennelmänä.<sup>47</sup> Huhtikuussa 1911 Sailon kutsusta Helsinkiin SKS:n talolle kokoontui joukko asianharrastajia. He päättivät järjestää Suistamolla parin, kolmen päivän pituiset

44 Mm. *Laatokka* 22.5.1883 ja 19.6.1883; *Helsingin Wiikko-Sanomia* 1.6.1883; *Uusi Suometar* 23.6.1883; *Åbo Tidning* 29.6.1883; *Wiborgsbladet* 30.6.1883.

45 Zorn herätti Ruotsissa eloon viulun, klarinetin ja tuohitorven soiton. *Uusi Suometar* 2.9.1910.

46 *Aamun Koitto* 10/1907; *Raja-Karjala* 25.5.1909; *Laatokka* 3.8.1909; *Helsingin Sanomat* 25.12.1909; Sailo 1910, 257–262; Kivelä 1985, 32–34, 38–39; Tenhunen 2010, 174–175.

47 Mm. *Uusi Suometar* 2.9.1910; *Helsingin Sanomat* 4.9.1910; *Vaasa* 4.9.1910; *Uusi Aura* 4.9.1910; *Laatokka* 6.9.1910; *Omahinen* 16.9.1910.

kanteleensoitto- ja runolaulukilpailut saman vuoden heinäkuussa. Mukaan haluttiin kaikki Karjalan taitavimmat kanteleensoittajat ja runolaulajat. Käytännön toimia varten valittiin toimikuntia. Päätoimikuntaan Helsingissä kuuluivat muiden muassa Alpo Sailo, Armas Launis, Tilma Hainari, Iivo Härkönen ja Väinö Salminen ja paikallistoimikuntaan noin 30 henkeä Suistamolta ja naapuripitäjistä, vetäjänä opettaja Mikko Patrikka. Varojen keräämiseksi Helsinkiin kaavailtiin suurta konserttia Aino Ackté'n, filharmonisen orkesterin ja Suomen laulun avustuksella. Se jouduttiin kuitenkin perumaan, ja myös kilpailut supistuivat yksipäiväisiksi, alustavaksi juhlaiksi.<sup>48</sup>

”Suistamon juhille! Jokaisen sinne on mentävä!” Näin kehoitettiin *Laatokassa*.<sup>49</sup> Lehdistötiedoiteissa korostettiin tapahtuman arvokasta päämäärää: vanhan perinteen elvyttämistä. Yleisölle luvattiin monipuolista ohjelmaa ja nähtävää: Karjalan aitoja, viimeisiä kanteleentaitajia, itkijöitä ja runo-ukkoja sekä pääkaupungin kuuluisuuksia, tutkijoita ja taiteilijoita. Akseli Gallen-Kallela tutkii vanhoja runolaulajatyyppejä ja Alpo Sailo muovailee saveen jonkun runolaulajan muotokuvan. Väinö Salminen ottaa fonografilla talteen etevimmät laulut ja soitot ja valokuvaa soittajat ja laulajat. ”Kertyneet ainekset jäävät syksyllä perustettavan Kalewalaseuran omaisuudeksi.”<sup>50</sup>

## Kantele- ja runolaulujuhlat Suistamolla

Suistamon juhille oli kutsuttu esiintyjäksi Iivana Bogdanoff, joka makasi kuitenkin jo kuolinvuoteellaan. Matkallaan laulujuhlille 21.7.1911 Alpo Sailo, Väinö Salminen ja Akseli Gallen-Kallela kävivät Sortavalan Läskelässä häntä tapaamassa. ”Pitkä-Iivana” halusi vielä kerran soittaa kannelta vierailleen.

Asetimme sen hänen polwillensa ja wanhus kohosi waiwoin seinää wasten wuoteellaan istumaan. Wiritti kauan tomun peittämää rakasta kanneltansa, kosketti hiljaa kuin hyväillen kieliä. Waieten seisomme wuoteen ääressä. Ensin helähteli soittimesta iloinen karkelo-säwel, mutta sitten se waikeni hetkeksi ja niin soitti ukko ”Kirkonkellot” jäähywäisiksi.<sup>51</sup>

Ennen eroa Gallen-Kallela piirsi Bogdanoffista kuvan, joka on julkaistu hänen *Kallela-kirjassaan*.<sup>52</sup>

48 *Helsingin Sanomat* 12.4.1911 ja 21.5.1911; *Aamulehti* 14.4.1911; *Laatokka* 13.4.1911; *Uusi Suometar* 20.5.1911.

49 *Laatokka* 20.7.1911.

50 Mm. *Säveletär* 10/1911; *Raja-Karjala* 29.6.1911, 20.7.1911 ja 22.7.1911; *Tampereen Sanomat* 2.7.1911; *Perä-Pohjalainen* 20.7.1911; *Kaleva* 22.7.1911; *Laatokka* 18.7.1911. Salminen ei äänittänyt esityksiä, mutta otti valokuvia ja teki muistiinpanoja.

51 Väinö Salmisen muistelmä tapaamisesta Bogdanoffin kanssa julkaistiin *Uusi Aura*-lehdessä 29.8.1911.

52 *Uusi Suomi* 22.3.1931; Gallen-Kallela 2013 (1924), 132.



SKS. Väinö Salminen. Suistamolla syntynyttä Iivana Bogdanoffia (1843–1911) pidettiin oman aikansa etevimpänä kanteleensoittajana. Hän ei enää jaksanut lähteä juhliin.

Oikealla: Raja-Karjala 18.7.1911.

## Kanteleensoitto ja runon- laulukilpailujuhlat

vietetään Suistamon kirkonkylän kansakoululla sunnuntaina tämän kuun 23 p:nä aikaan klo 12 päivällä.

### O H J E L M A:

Klo 12 Avauspuhe, pitää taiteilija Alpo Saito. Kuorolaulua: „Kas Suomen lahdella hurskyyt“ ja Karjalaisten laula.

Kanteleensoittoa: Iivana Bogdanoff ja Iivana Mishukka.

Runolaulua: Iivana Onoila. Juhlarunoelma, kirjoittanut Iivo Härkönen.

Kuorolaulua. Juhlapuhe, pitää maisteri Väinö Salminen. Iivana Shemeikan rintakuvan paljastus.

Klo 3 i. p. Itkuvirren esitystä.

Kilpailut kanteleensoitossa.

runon laulussa.

Klo ½7. Stelunmessu Iivana Shemeikalle Suistamon kirkossa.

Klo ½8. Karjalaiset häät, kansantapain. esitys 3:ssa osassa.

Kuvaohjelmat: „Nuori runon laulaja“ ja „Urhoot astuvat kumpuin yöstä“.

Päättäjäiset: Palkintojen jako ja loppusanat. Karjalaisten laula yksittäisesti.

Kilpailuissa jaetaan 10 palkintoa sekä kanteleensoitossa että runon laulussa, nimittäin I 50 mk., II 30 mk., III 20 mk., IV 15 mk., V 10 mk., VI–X ä 5 mk. Kilpailuihin aikovain tulee ilmoittaa osanotostaan klo 11 a.-p. juhlapäivänä jhlatoimikunnalle kansakoululla. Pääsymaksut juhlaan: aikuisilta 50 p., laps. 25 penniä.

Juhlatoimikunta.

Gallen-Kallelaa, maineikasta vierasta, odotti Suistamolla juhlakomitea ja majoitus. Vastaanotto jäi väliin, kun vieras loikkasi rattailta suoraan saunaan ja yöpyi tallinparven heinissä. Aamulla hän oli koristamassa juhlakenttää ja piirsi suurelle pahvilevylle yhteen liitetyt kalevalaiset kädet – piirustus nostettiin koulusalin seinän koristeeksi. Juhlakentällä hän kierteli jututtamassa ukkoja ja eukkoja. Juhlia seuraavana päivänä Gallen-Kallela valokuvasi Väinö Salmisen haastattelemassa kolmea itkijänaista. Isäntien tarjoama juhlapäivällinen ei sujunut suunnitelmien mukaan, puheet jäivät pitämättä. Gallen-Kallela järjesti päivällisille mukaan nämä kolme itkijäeukkoa, jotka pagisuttivat kuulua taiteilijaa ja viritivät hänelle kaulaksittain kiitositkun.<sup>53</sup>

Aurinkoinen juhlapäivä 23.7.1911 kokosi Suistamollee yleisöä parituhatta henkeä, Suistamon, naapuripitäjien ja Sortavalan kaupungin lisäksi myös muualta Suomesta.<sup>54</sup> Juhlan paikaksi oli valittu Suistamon kirkonkylän kansakoulu, jonka pihalle oli tehty köynnöksin ja koivuin koristettu juhlalava. Ohjelma alkoi Iivana Mišukan kanteleen soitolla. Avauspuheen piti opettaja Mikko Patriikka ja suistamolalaisista koottu sekakuoro lauloi. ”Hymistys käy läpi kan-

53 *Kyminlaakso* 25.7.1911; *Helsingin Sanomat* 28.7.1911; Salminen 1915, 181–183.

54 Eri lehdissä arviot yleisömäärästä vaihtelivat 1000–2000 henkeen.



SKS. Väinö Salminen. Kautta Suomen tunnettu Iivana Onoila (1842–1924) esittää runolaulua.

kan' [Iivana Härkösen] poika" ja Iivo Härkösen isä Iivana Härkönen soitti kannelta. "Ei ole suku tästäkään Iiwanasta huonontunut", totesi *Savotar*-lehti. Väinö Salminen kysyi kuulijoita sykehdyttäneessä juhlapuheessaan: "Joko on kantele kaonnut, ilomme iäksi mennyt?" Hän korosti, että vanhojen perinteiden elvyttäminen on pyhä velvollisuus. Kanteleita voisi rakentaa ja vanhat voisivat opastaa nuoria soittamaan. Siten kantele säilyisi kotien iloksi kajahtelevana soittimena, eikä muutu "kuolleeksi ihailun esineeksi".<sup>55</sup>

Puoli neljältä alkanut kantelekilpailu oli kaikille avoin. Kappaleiksi kelpasivat kaikki vanhan kansan laulu- ja tanssisävelmät. Tuomaristoon kuuluivat säveltäjätaiteilija Emil Sivori sekä opettajat Pekka Puhakka ja Arsi Pantsu. Kymmenen miestä uskaltautui koettelemaan taitojaan, kukin odotti vuoroaan jännityksellä ja innolla. *Helsingin Sanomat* kertoi, että jokaisen piti soittaa kokeeksi kolme tanssisävelmää, niiden joukossa "viistoista nättiä likkaa" ja sitten mitä vain itse halusi. "Säweliä oli heillä muistissaan loppumattomia, ja wain ajan wähyys pakotti palkintotuomarit tyytymään ainoastaan muutamiin lyhyihin näytteihin kunkin taidosta", selosti *Uusi Suometar*.<sup>56</sup>

Myös runolaulukilpailu oli kaikille avoin. Kappaleiksi kelpasivat lyhyemmät ja pitemmät vanhan kansan (kalevalamittaiset) runot. Tuomareina toimivat tohtori Onni Okkonen,

<sup>55</sup> *Karjalatar* 27.7.1911; *Uusi Suometar* 27.7.1911; *Helsingin Sanomat* 28.7.1911; *Savotar* 29.7.1911.

<sup>56</sup> *Raja-Karjala* 29.6.1911; *Tampereen Sanomat* 2.7.1911; *Uusi Suometar* 27.7.1911; *Helsingin Sanomat* 28.7.1911.

sanjoukon", kun kautta Suomen tunnettu Iivana Onoila lauloi suuresta tammesta. Kirjailija Iivo Härkönen lausui runolaulun ja laulajien kunniaksi kirjoittamansa juhlarunoelman ja sai suuret suosionsoitukset. "Talutettiin sitten lawalle miltei sokea 80-wuotias Stepan Jänis, joka helskähytti karjalaisen tanssin niin reippaasti että muuan wanha nainen tuppasi lawalle tanssimaan", kuvaili *Helsingin Sanomat*. Kun Onoila oli taas laulanut, "jo kuolleen maankuulun 'kannelnie-

Väinö Salminen, Alpo Sailo ja osan aikaa Iivo Härkönen. Kilpailuun osallistui 14 henkeä, joukossa kaksi naista. He saivat valita yhden tai pari laulua, jotka tuli laulaa kokonaan. Muista runoista tai loitsuista he saivat ajan vähyiden vuoksi esittää vain alkua – tuomaristo kiinnitti huomiota ”laulu- ja taikavaraston runsauteen”. Kysyttiin: ”Wieläkö mitänä tieät?” Saatiin kuulla muun muassa Viron orjan virsi, tautien synty, Väinämöisen kanteleenlaadinta, kilpalaulanta, maailman luominen ja Luojan kuolema. Kullakin oli persoonallinen esittämistapa. Joku lauloi voimakkaasti, että kenttä kaikui ja ”laulaja itse haltioissaan heilahteli”, joku taas hyräili hiljakseen. *Uusi Suometar* -lehti mainitsi Iivana Mišukan, joka ”miehekkäällä ja kauniilla äänellään lausui sanat erinomaisen selkeästi”; Iivana Härkösen, joka lauloi suurella innostuksella; Irinja Tarosen, joka esitti verrattoman soman tuutulaulun ”Luuli, luuli lasta” ja Petri Teroinpoika Shemeikan, joka oli ulkomuodoltaan mielenkiintoinen ukkotyyppi.<sup>57</sup>

Ohjelmassa olisi pitänyt olla Iivana Shemeikan rintakuvan paljastus, mutta se ei ollut ehtinyt saapua juhlapaikalle. Sen sijaan Sailo lupasi muovata kuvan jostakin soittajasta. Runolaulukilpailun kestäessä lavalle kannettiin suuri savimöhkäle. Sailo nosti sen pöydälle ja talutti vierelleen malliksi Stepan Jäniksen. Yleisö seurasi huvittuneena ja hämmästellen, miten savi merkillisesti muutti muotoaan taiteilijan käsissä: ”Kyllä se on ihan ukon näköinen!” Muovailua kesti 20 minuuttia, Gallen-Kallelan ja Salmisen toimiessa ajanottajina. Sailo halusi hävittää työn, mutta Gallen-Kallela esti sen. Samana päivänä työ valettiin ja paljastettiin illalla yleisölle.<sup>58</sup> ”Laulukilpailua seuranneesta itkukilpailusta ei tullut mitään, vaan saivat siihen ilmoittautuneet seitsemän muoria yhdessä esittää itkuansa. Se ei muuten tahtonut sittenkään oikein sujua, sanoista ei esim. saanut ollenkaan selwää”, selosti *Savotar*-lehti. Itkukilpailusta ei kerrottu etukäteen. Monien lehtien mukaan itkukilpailua ei voitu toimeenpanna ajan vähyiden vuoksi, kuusi itkijänaista esitti yhdessä hääitkua. Maininta naisten yhteisestä äänellä itkemisestä on kiinnostava, sellaisesta ei löydy tietoja kirjallisuudesta. Kaavailtiinko itkukilpailua paikan päällä vai olisivatko itkijät halunneet kilpailla keskenään kuten muut laulajat? Kilpailujen jälkeen yleisö siirtyi Suistamon kirkkoon maaliskuussa 1911 kuolleen kanteleensoittaja Iivana Shemeikan ”sielunmessuun”. Ohjelmassa oli vielä juhlapaikalla kuvaelma karjalaisista häistä. Juhlallisuudet päättyivät palkintojenjakoon.<sup>59</sup>

Kantelekilpailun tuomaristo jakoi kilpailijat kahteen sarjaan sen mukaan, soittivatko he yksistään vanhoja sävelmiä vanhaan soittotapaan, kuten oli ollut tarkoitus, ja sellaisiin, joiden soitossa tuntui osaksi myös uuden ajan vaikutusta. Kummassakaan sarjassa ei

<sup>57</sup> *Laatokka* 29.6.1911; *Raja-Karjala* 25.7.1911; *Karjalatar* 27.7.1911; *Käkisalmen Sanomat* 28.7.1911; *Helsingin Sanomat* 1.7.1911 ja 28.7.1911; *Wiipuri* 30.7.1911.

<sup>58</sup> *Karjala* 26.7.1911; *Etelä-Suomi* 29.7.1911; *Savotar* 29.7.1911; *Uusi Suomi* 22.3.1931; Kivelä 1985, 51–52. Tästä ”riuskasta ja rosoisesta” tekotavasta tuli Sailon bravuurinumero, jota hän kävi esittämässä erilaisissa tilaisuuksissa.

<sup>59</sup> *Raja-Karjala* 25.7.1911; *Laatokka* 25.7.1911; *Wiipuri* 26.7.1911; *Uusi Suometar* 27.7.1911; *Helsingin Sanomat* 28.7.1911; *Savotar* 29.7.1911; Tenhunen 2006, 101.



*Kanteleensoittaja Aristarh Rasku (1850–1934) Suistamon Uuksujärveltä. Kuvan omistaa Eila Markkinen.*

myönnetty ensimmäistä palkintoa. Vain muinaisia säveleitä -sarjassa toisen palkinnon (30 mk) saivat Iivana Mišukka ja Stepan Jänis Suistamolta. Kolmas palkinto (20 mk) annettiin Grigori Töhiselle Impilahdelta. Neljänneksi selviytyivät Aristahr Rasku ja Iivana Härkönen (15 mk), viidenneksi Timo Lipitsä (10 mk) ja kuudenneksi Iivana Lösönen (5 mk) – kaikki Suistamolta. Uudempien sävelten sarjassa toisen palkinnon (20 mk) sai Antero Vornanen Korpiselältä, jota tuomaristo kehotti tutustumaan vanhoihin runosävelmiin ja kalevalaisen kanteleensoiton henkeen. Yhteiskoululainen Boris Jakuboff Soanlahdelta jätettiin varsinaisen kilpailun ulkopuolelle, koska hän soitti vain uudenaikaisia sävelmiä. Hän sai kuitenkin palkinnon (30 mk) tunnustukseksi erinomaisesta soitosta ja omista sävellyksistä. Lisäksi tuomaristo päätti lähettää Iivana Bogdanoffille, ”Karjalan parhaalle kanteleensoittajalle” 30 markan kunniapalkinnon.<sup>60</sup>

Runolaulukilpailussakaan ei jaettu ensimmäistä palkintoa. Iivana Onoila olisi sen ansainnut, mutta hänet ja Jelisei Valokainen jätettiin kilpailun ulkopuolelle. Toiseksi sijoittui Iivana Mišukka, jonka tuomaristo siirsi myöhemmin myös ammattilaisarjaan kuultuaan hänenkin kuljeskelleen ”soittoa ja laulua harjoittaen eri paikkakunnilla”. He saivat kuitenkin rahapalkinnot: Onoila 40 mk, Mišukka 30 mk ja Valokainen 10 mk. Varsinaisen runolaulukilpailun kolmannen palkinnon (20 mk) sai Irinja Taronen. Neljänneksi sijoit-

<sup>60</sup> *Laatokka* 25.7.1911; *Karjala* 26.7.1911; *Karjalan Sanomat* 1.8.1911; Asplund 1983, 46–48. Kantelekilpailuun osallistui myös Andrei Savinainen Soanlahdelta.

tuivat Pekka Mišukka, Iivana Härkönen ja Matrona Kyyrönen saaden kukin 15 markkaa. Viidennen palkinnon (10 mk) sai kiteeläinen Jaakko Lonkainen ja kuudennen (5 mk) Petri Teroipoika Shemeikka. Muina runolaulajina lehdissä mainittiin Feodor Buljugin, Okuliina Nieminen, Pekka Kyyrönen ja Iivana Lösönen. Lonkaista lukuun ottamatta kaikki runolaulajat olivat suistamolaisia. Palkintojen jaon jälkeen kohotettiin kolminkertainen eläköön-huuto kanteleensoitolle ja runolaululle.<sup>61</sup>

## Suistamon kantelekilpailun osallistujat 1911



SKS. Väinö Salminen. Keskellä Teppana Jänis (1850–1921) kanteleineen.

kanteleensoittajien kanssa kiertää esiintymässä eri puolilla Suomea. Kanteleensoitto oli hänelle elinkeino.<sup>62</sup> Suistamolainen Stepan (Teppana) Jänis (1850–1921) oli 61-vuotias osallistuessaan kilpailuihin. Hän oli naimisissa itkijä Outi Jäniksen kanssa, heille syntyi seitsemän lasta. He asuivat Maisulan kylässä, joka oli Uuksujärven kylän osa. 1800-luvun loppupuolella Jänis sokeutui ja joutui hankkimaan elantonsa kanteleensoitolla. Hän kulki kanteleensa kanssa pitkin pitäjää ja sai soitollaan roposen sieltä, toisen täältä.<sup>63</sup> Grigori Töhinen (noin 1852–1914) Impilahden Koirinojan kylästä oli maalaiskauppias. Hän osallistui 59-vuotiaana Suistamon kilpailuihin hyvällä menestyksellä. Hän esiintyi elokuussa 1911 kanteleineen Parikkalassa. Esitykset saivat

Kantele- ja runolaulukilpailuissa 50-vuotiaana menestynyt Iivana Mišukka (1861–1919) oli soittanut kannelta 5-vuotiaasta asti ja oli yksi Suistamon parhaita soittajia. Hän oli tilaton, asuinpaikat Suistamolla vaihtelivat. Hän oli kolme kertaa naimisissa ja seitsemän lapsen isä. Armas Launis tallensi Mišukan kantelesävelmiä Suistamolla 1905. Hän esiintyi Sortavalan laulujuhlilla 1906 ja Viipurin laulujuhlilla 1908. Vuodesta 1906 lähtien hän alkoi muutamien suistamolaisten runolaulajien ja

61 *Laatokka* 25.7.1911; *Raja-Karjala* 25.7.1911; *Karjalatar* 27.7.1911; *Uusi Suometar* 27.7.1911.

62 Tenhunen 2013, 56–57.

63 Tenhunen 2013, 53–54.

niin suurta suosiota, että ”ohjelma täytyi esittää kahteen kertaan aiwan täysille huoneille”.<sup>64</sup> Aristarh Rasku (1850–1934) oli tilallinen Suistamon Uuksujärven kylästä. Hänellä oli vaimonsa Marian kanssa 11 lasta. Harras uskonnollisuus näkyi Raskun arkipäiväisissä askareissa. Hän muun muassa siunasi kylvöt ja viljelykset maahan kumarruksin ja tekemällä ristinmerkin. Rasku oli oppinut soittonsa Teppana Jänikseltä. Hän oli 61-vuotias osallistuessaan kantelekilpailuun.<sup>65</sup>

Iivana Härkönen (1854–1928) Suistamon Äimäjärveltä oli tunnettujen runolaulajien Iivana ja Pelagia Härkösen poika. Hän oli maanviljelijä ja toimi myös kotikuntansa monissa luottamus-tehtävissä. Härkösellä oli yhdeksän lasta, esikoispoika oli kirjailija Iivo Härkönen. Armas Launis äänitti 1905 Iivana Härköseltä Suistamolla kolme runolaulua ja nuotinsi neljä kantelesävelmää. Härkönen oli 57-vuotias osallistuessaan Suistamolla kantele- ja runolaulukilpailuihin, joista kummastakin tuli neljäs sija.<sup>66</sup> Timo Lipitsä (1857–1950) oli maanviljelijä Suistamolta Koiton kylästä. Hän oli oppinut nuorena kanteleen soiton ja rakentamisen taidon isältään Jyrkiltä ja kulkenut 17-vuotiaasta asti kannel kainalossa ”dansilois da muis igrulois”. Lipitsä oli naimisissa ja seitsemän lapsen isä. Osallistuessaan Suistamon kilpailuun hän oli 54-vuotias.<sup>67</sup>

Maanviljelijä Iivana Lösönen (1847–1925) asui Suistamon Leppäsyryn kylässä. Hän oli naimisissa kaksi kertaa ja kahdeksan lapsen isä. Hän oli soittanut kannelta jo 1800-luvun lopulla. Vuonna 1908 Lösönen esiintyi Viipurin laulujuhlla ja 1910 Terijoen laulujuhlla. Hän liittyi suistamolaisten kiertävien kanteleensoittajien ja runolaulajien joukkoon vuonna 1907 ja kierteli esiintymässä muun muassa Ellesei Valokaisen ja Iivana Onoilan kanssa. Suistamon juhlilla hän osallistui 64-vuotiaana kantelekilpailuun, jossa sijoittui kuudenneksi ja oli mukana myös runolaulukilpailussa.<sup>68</sup> Antero Vornanen (1889–1937) Korpiselästä oli 21-vuotias osallistuessaan Suistamon kantelekilpailuun. Hänen isänsä Hilppa Vornanen opetti pojalleen kanteleen soiton ja rakentamisen taidon. Antero Vornanen kävi kiertäviä veistokursseja ja sai Sortavalassa Eero Mäkisen ammattikoulusta käsityöopettajan koulutuksen. Hän toimi opettajana Soanlahdella ja Itä-Karjalan kiertävässä maamieskoulussa.<sup>69</sup> Boris Jakubov (1894–1923) oli rovasti Aleksanteri Jakubovin poika. Perhe muutti isän työpaikkojen mukana. Boris kävi kansakoulun Ilomantsissa ja kolme luokkaa yhteiskoulua Värtsilässä. Vuonna 1910 he muuttivat Soanlahdelle. Boriksen soitin oli viulu. Hän oli myös lahjakas pianisti ja säveltäjä. Kesällä 1911 hän oli 17-vuotias. Boriksen kanteleensoitosta ei ole tietoja.<sup>70</sup>

64 *Parikkalan Sanomat* 16.8.1911; *Keski-Savo* 24.8.1911; Geni-tietokanta, Grigori Töhisen tiedot.

65 Tenhunen 2013, 54; Eila Markkiselta saadut tiedot.

66 Tenhunen 2013, 66–68.

67 Timo Lipitsä aloitti 1920-luvun alussa pitkän uran kiertävänä kanteleensoittajana ja runolaulajana. Ks. Tenhunen 2013, 61–65; Tenhunen 2019, 100–105.

68 Tenhunen 2013, 59–61.

69 Antero Vornanen aloitti esiintymismatkansa 40-vuotiaana ja hänestä tuli yksi Suomen tunnetuimmista kanteletaiteilijoista. Ks. Tenhunen 2013, 27–30.

70 Boris Jakubov opiskeli 1912–1916 Helsingin musiikkiopistossa. Vuosina 1918–1919 hän opiskeli ja opetti musiikkia ortodoksisessa pappiseminaarissa Sortavalassa. Hän oli ”Suomen ortodoksisen kirkkokunnan ensimmäisiä kirkkomusiikin säveltäjiä”. Virolainen 1994, 47–53. On hyvin todennäköistä, että Suistamon juhlilla oli nämä Boris Jakubov, muita samannimisiä ei Soanlahdella ole.



## Suistamon kantelekilpailusta kirjoitettua

Suistamon kanteleensoitto- ja runolaulukilpailut saivat runsaasti julkisuutta: ennen ja jälkeen juhlien niistä kerrottiin 137 aikalaisjutussa eri puolilla Suomea. Jutut vaihtelivat lyhyistä tiedotteista pitkäköihin selostuksiin. Osa lehdistä oli lähettänyt Suistamolle oman kirjeenvaihtajan, joiden kommentit olivat kiinnostavia. Juhlat olivat laatuaan ensimmäiset Suomessa ja koko maailmassa, ja niitä pidettiin hyvin onnistuneina. Tarkoitus oli kalevalaisen runolaulun ja kanteleensoiton herättäminen. Monien mielestä kunnioitus ja harrastus näitä asioita kohtaan kasvoi juhlien myötä ja elvytystyö ”tulee kantamaan hedelmää”. Innokkaita kilpailijoita oli ilahduttavan runsaasti. *Savotar*-lehti muistutti, että juhlilla ilmeni laulajia, joista ei ”ennen mitään tiedetty, mutta joilla oli kuitenkin mitä ihanin runotoisinto”. Se oli vastoin yleistä luuloa, että runolaulajia on vain ani harvassa ja heidät kaikki tunnetaan retkistä, joita he tekivät muualle Suomeen rahan ansaitsemisen takia. Yleisöäkin oli Suistamolla ennenkuulumaton määrä.<sup>71</sup>

Epäilijöitäkin löytyi. *Karjalan Sanomien* kirjeenvaihtaja arvioi, että juhlayleisössä oli ”suuri joukko niitä, jotka eivät ymmärtäneet, mistä oli kysymys, joiden mielestä tämä nyt ei ollut kerrassaan mitään”. *Kalevan* mukaan kantele oli jo väistynyt hanurin ja ”rekiweisujen” tieltä. Suistamon juhlilla haluttiin kuulla ”kaikuja etäisestä muinaisuudesta”, jotta nuorisossa nousisi rakkaus säilyttää omaa ja kotoista. Samaa mieltä oli *Karjala*-lehti: Karjalan ”nousewa polwi ei ole kannel-taitoista eikä kannel-mielistä”, kansakin katsoi kanteleeseen kuin ”wanhanaikuisen kyntökoneeseen”. Tämä vaikutelma oli syntynyt, kun seurasi juhlayleisön suhtautumista. Kanteleen soittajilla sen sijaan oli innostusta, ”säwelrakkautta ja säwelrunsautta”, mutta olosuhteet olivat muuttuneet. Kantele ja runolaulu olivat joutuneet suurelta osin muinaismuistoksi eikä soittimia osattu rakentaa. *Karjala*-lehden kirjeenvaihtajalla oli kosolti kauaskantoisia ideoita kanteleen elvyttämiseksi. Kanteleesta on tehtävä kansallissoitin. Sitä pitäisi käyttää säestys- ja soolosoittimena, olisi perustettava kanteleorkesteri ja säveltäjiemme tulisi tarttua kanteleeseen. Kun kannel kuuluisi sivistyneeseen elämään, se voisi elää paremmin myös saloilla. Ideoita oli myös runolaulun virvoittamiseen. Kansa olisi saatava laulamaan myös nykyisistä oloista ja pukemaan omia elämäkokemuksiaan runomuotoon. Kilpailuissa voisi olla sarjoja myös näille.<sup>72</sup>

”Aikomus kuuluu olewan täst’edes joka kesä toimeenpanna jossain Karjalan laulumaille tämänsuuntaiset kisajuhlat ja paljon suurenmoisemmat kuin nämä nyt vietetyt, ajaltaankin kaksipäiväiset”, hehkutti *Savotar*-lehti. Myös monet muut lehdet pitivät Suistamon kilpailua alustavana juhlana, vain esiharjoituksena tuleville suuremmille juhlille. *Karjalan Sanomat* oletti, että ”helsinkiläisissä piireissä paraillaan tekeillä olewa Kalewalaseura” tulee

71 *Karjalan Sanomat* 25.7.1911; *Raja-Karjala* 25.7.1911; *Maakansa* 25.7.1911; *Uusi Suometar* 27.7.1911; *Savotar* 29.7.1911; *Kaikuja Kajaanista* 1.8.1911; *Säveletär* 11/1911.

72 *Kaleva* 27.7.1911; *Karjalan Sanomat* 1.8.1911; *Karjala* 2.8.1911.

vastaisuudessa järjestämään tällaisia juhlia.<sup>73</sup> Kantelekilpailuja ei kuitenkaan alettu pitää säännöllisesti, mutta sellaisten perään haikailtiin. *Laatokassa* julkaistiin 1919 muistelmia Suistamon juhlista, jotka olivat ”harwinaisen onnistuneet, jättivät mieleen runsaasti unelmia ja toiveita”. Toivottiin kilpailujen uusimista ja Kannel-seuran perustamista runolaulun ja kanteleen pelastamiseksi.<sup>74</sup> Kun Kalevalaseura kaavaili vuoden 1920 Suojärven filmiretkä, suunnitelmissa oli järjestää juhannukseksi kansanomaiset laulu- ja soittokilpailut Suistamon 1911 juhlien tapaan.<sup>75</sup> Suistamon kilpailut eivät mielestäni herättäneet kanteletta henkiin. Kantele ja runolaulu saivat hetkellisesti jopa valtakunnallista huomiota. Kilpailujen jälkeen paikkakunnalle ei kuitenkaan enää noussut uusia vanhan yhdysaseintoisen soittotavan taitajia.

Yrjö Suomalainen kirjoittaa pakinassaan *Sävelten juuria* Suistamon kilpailuista 1911. Niihin osallistui eräs Suomalaisen tuttava, Sortavalan lyseon luokkatoveri, jonka kantele oli hyvin vireessä ja soitto taitavaa. Sitten astui pöydän taakse vanha kanteleensoittaja, joka näppäili soittimensa kieliä. Tuomarina toiminut Emil Sivori virkkoi: ”Virittäkäpäs hyvin se kanteleenne!” Ukko sormaili kanteletta, kuunteli ja sanoi: ”A virehess on!” Toisen mielestä kantele oli vireessä, toisen mielestä epävireessä. Sivori noudatti ”länsimaista puhdasoppisuutta”, ukko taas oli pysynyt ”korvaltaan sellaisessa virityksessä kuin esi-isät olivat muinoin korvessa soittaneet ja laulaneet”. Tarina on mainio, mutta Sortavalan lyseossa ei ollut ketään kantelekilpailijoista.<sup>76</sup>

Suistamolainen Jelisei (Elessei) Valokainen (1843–1918) oli kierrelyt esiintymässä pitkin Suomea vuodesta 1907 alkaen. Hän herätti joissakin ärtymystä ”mauttomaksi” leimatulla esiintymisellään: asuna oli rohdinpaita, tuohivyö, virsut jaloissa ja pellavia oikeiden hiusten lisänä.<sup>77</sup> Oliko hänellä nämä varusteet Suistamon kilpailuissa, ei ole tiedossa. Seppo Knuuttilan mukaan Valokaisen esiintyminen hermostutti Alpo Sailon Suistamolla 1911 niin, että ”tämä hyökkäsi Valokaisen kimppuun”.<sup>78</sup> Tämä tarina lienee saanut alkunsa Iivo Härkösen parodisesta kirjoituksesta vuodelta 1914. Sen mukaan ”juhlaherra” tempaisi Valokaisen päästä pellavaisen liikatukan.<sup>79</sup> Suistamon juhlista kirjoitetut aikalaisjutut eivät tällaisesta välikohtauksesta kerro. Sailon muovailemasta Teppana Jäniksen rintakuvasta sen sijaan kerrottiin kymmenissä lehtijutuissa. Veistosta voi käydä ihailmassa Kansallismuseon perusnäyttelyssä yhä tänäkin päivänä.

73 *Karjalatar* 27.7.1911; *Maakansa* 27.7.1911; *Uusi Suometar* 27.7.1911; *Savotar* 29.7.1911; *Karjalan Sanomat* 1.8.1911.

74 *Laatokka* 1.3.1919.

75 *Kaiku* 29.5.1920; *Karjala* 29.5.1920; Tenhunen 2006, 109. Laulu- ja soittokilpailuja ei järjestetty.

76 Suomalainen 1978, 148–149; Pelkonen 1970, 373. Antero Vornanen opiskeli Sortavalassa ammattikoulussa.

77 Härkönen 1926, 74–77; Virtanen 1968, 178–179.

78 Knuuttila 1994, 122.

79 Härkönen 1914, 31. Sihvon (1983, 69–70) mukaan Härkönen käyttää tässä kirjoituksessa Valokaisesta nimeä Jestafei Osiihof Hoilakainen.

## Arkistolähteet

SKS:n arkisto, kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelma (SKS KIA). Axel August Boreniuksen arkisto. Vuosien 1876–1877 keruumatkoja, matkakertomuksia, päiväkirjoja ja muistiinpanoja kanteleensoittajista ja sävelmistä. Kotelo 1.

## Lehdet

*Aamulehti* 1911  
*Aamun Koitto* 1907  
*Etelä-Suomi* 1911  
*Helsingfors* 1880  
*Helsingin Sanomat* 1909, 1910, 1911  
*Hengellinen Kuukausilehti* 1917  
*Hämäläinen* 1880, 1881  
*Kaiku* 1881  
*Kaikuja Kajaanista* 1911  
*Karjalatar* 1880, 1881, 1890, 1900, 1901, 1911  
*Karjala* 1890, 1911, 1920  
*Karjalan Sanomat* 1909, 1911  
*Keski-Savo* 1911  
*Keski-Suomi* 1881  
*Kuopion Sanomat* 1881  
*Kyminlaakso* 1911  
*Käkisalmen Sanomat* 1911  
*Laatokka* 1883, 1909, 1910, 1911, 1919, 1951  
*Lappeenrannan uutiset* 1890  
*Maakansa* 1911  
*Oulun Lehti* 1881  
*Parikkalan Sanomat* 1911  
*Pohjois-Karjala* 1901, 1903, 1904  
*Pohjois-Suomi* 1880, 1881  
*Päijänne* 1881  
*Raja-Karjala* 1909, 1911  
*Satakunta* 1880  
*Savo-Karjala* 1890  
*Sawonlinna. Sanomia Sawosta* 1880  
*Savotar* 1911  
*Sawo. Tietoja Pohjois-Sawosta* 1880  
*Suomalainen Wirallinen Lehti* 1881  
*Säveletär* 1911  
*Tampereen Sanomat* 1911  
*Tapio. Sanomia Sawosta ja Karjalasta* 1881  
*Uusi Aura* 1910, 1911  
*Uusi Suometar* 1880, 1881, 1883, 1910, 1911  
*Uusi Suomi* 1931

Vaasa 1910

Vaasan Sanomat 1880, 1881

Wiborgsbladet 1883

Wiipurin Sanomat 1890

Åbo Tidning 1883

## Muu tutkimusaineisto

Vaaraniemen Kiiskiset. Tervolan sukuhaara. Sukutaulu ja suvun historia. Timo Kiiskisen hallussa.

Vartiaiset ry:ltä ja Toivasten sukuseuralta saadut tiedot. Tekijän hallussa.

## Kirjallisuus

Asplund, Anneli 1983. *Kantele*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Gallen-Kallela, Akseli 2013 [1924]. *Kallela-kirja I. Iltapuhdejutelmia*. Näköispainos. Helsinki: Salakirjat.

Hällström, Karl Adolf 1880. Laulu- ja soittotaidosta Liperin ja Polvijärven pitäjissä. *Koitar. Savo-Karjalaisen Osakunnan albumi III*. Helsinki: G. W. Edlund, 49–85.

Härkönen, Iivo 1914. *Kylätuomari y.m. karjalaisia tarinoita ja kuvauksia*. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto.

Härkönen, Iivo 1926. *Runolaulajia*. Helsinki: Otava.

Itkonen, Erkki 1936. A. A. Borenius-Lähteenkorva, *kansanrunouden kerääjä ja tutkija*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kastinen, Arja 2009. *Taivas auki. Itäisen Suomen ja Karjalan kanteleista 1800-luvun käsikirjoituksissa*. Pöytyä: Temps Oy.

Kivelä, Marjut 1985. *Sydämessä kalevalainen kansa. Alpo ja Nina Sailo runonlaulajien ikuistajina*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Knuuttila, Seppo 1986. Runonlaulaja estradilla. *Kirjokannesta kipinä. Kalevalan juhluvuoden satoa*. Kalevalaseuran vuosikirja 66. Toim. Matti Kuusi, Pekka Laaksonen ja Hannes Sihvo. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 118–124.

Kolehmainen, Ilkka (toim.) 1986. Karl Adolf Hällström. Laulu- ja soittotaidosta Liperin ja Polvijärven pitäjissä. *Kansanmusiikki* 3/1986 ja 4/1986.

Koponen, Onni E. 1974. *Pielisen museon kertomaa. Pielisjärven oloista lähinnä 1800-luvulta*. Pielisen museon julkaisuja numero 4.

Laitinen, Heikki 2015. Sibelius Karjalan korpoteilla. *Kansanmusiikki* 1/2015, 12–13.

Pelkonen, Lauri 1970. *Laatokan Karjalan lyseo. Sortavalan lyseon historia*. Sortavalan lyseoseura ry.

Sailo, Alpo 1910. Kanteleen soitto-taito häviää. *Kotiseutu. Suomen kotiseutututkimuksen äänenkannattaja* 17–18/1910, 257–262.

Salminen, Väinö 1915. Gallen-Kallelan kera Karjalassa. *Otava* 4/1915, 180–185.

Sihvo, Hannes 1983. Karjalainen kirjailija. *Iivo Härkönen, karjalainen heimomies*. Toim. Voitto Setälä, Hannes Sihvo ja Senni Timonen. Lappeenranta: Karjalan Kirjapaino Oy, 55–82.

Sivori, Emil 1893. Suom. Kirjallisuuden Seuralle. Keskustelemukset v. 1891–1892. *Kirjoituksia isänmaallisista aineista. Suomi*. 3. jaks. 6. osa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Suomalainen, Yrjö 1978. Sävelten juuria. *Yrjö Suomalaisen musiikkipakinoita*. Toim. Kari Suomalainen. Helsinki: Otava, 143–152.

Tenhunen, Anna-Liisa 2006. *Itkuvirren kolme elämää*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tenhunen, Anna-Liisa 2010. Kanteleen suuri nousu. *Kantele*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 168–307.

- Tenhunen, Anna-Liisa 2013. Henkilökuvat. *Kizavirzi karjalaisesta kanteleperinteestä 1900-luvun alussa*. Pöytyä: Temps Oy, 5–112.
- Tenhunen, Anna-Liisa 2019. Timo Lipitsä, viimeinen runolaulaja. *Lipitsän sukua Suistamon Koitosta*. Toim. Seppo Maskonen ja Nina Holopainen, 98–105.
- Tuhkanen, Heli 2005. *Emil Sivori kansanlaulujen kerääjänä ja sovittajana*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos. Joensuun yliopisto.
- Waris, Heikki & Ruutu, Martti 1939. *Savo-karjalaisen osakunnan historia*. Porvoo: WSOY.
- Violainen, Wilhelmiina 1994. Boris Jakubov 25.7.1894 – 22.5.1923. *Musiikin suunta* 16/1994.
- Virtanen, Leea 1968. Suistamo ja Korpiselkä. *Karjalan laulajat*. Toim. Pertti Virtaranta, Väinö Kaukonen, Matti Kuusi & Leea Virtanen. Helsinki: Kirjayhtymä, 165–186.
- Väisänen, A. O. 2002 [1928]. *Kantele- ja jouhikkosävelmiä*. Suomen kansan sävelmiä. Viides jakso. 2. uudistettu painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

